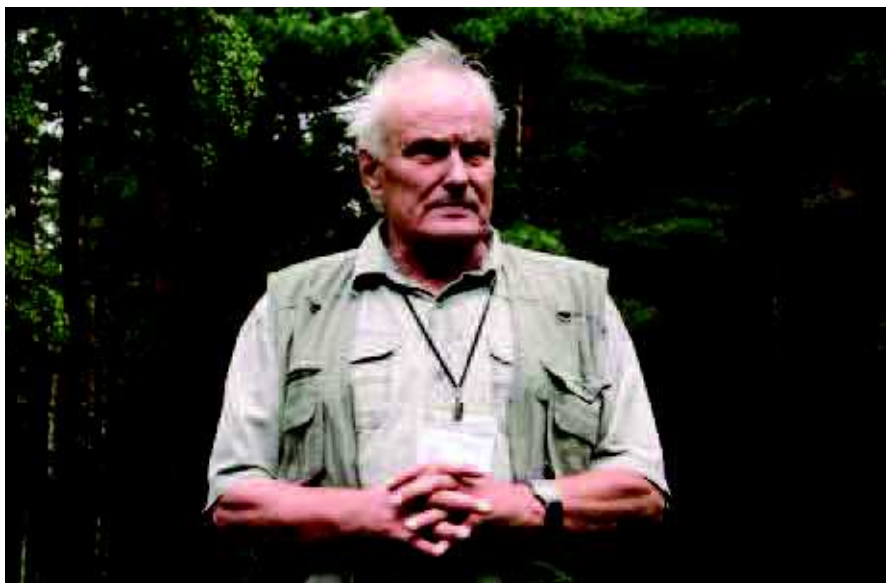

Latvijas putnu interesentu biedrošanās vēsture no pirmsākumiem līdz pilnīgai patstāvībai

Vienmēr bijuši dīvaiņi, kurus putni interesējuši vairāk nekā citas radības. Jau izsenis tie mēģinājuši apvienoties biedrībās, kur “tāds ar tādu satikās” un varēja cits citam pastāstīt par saviem redzējumiem un iecerēm. Tagadējā Latvijas teritorijā kopš 19. gs. vidus putnu interesenti pulcējās Rīgas Dabas pētnieku biedrībā (*Naturforscher-Verein zu Riga*), bet tā bija vācu biedrība, un arī Latvijas brīvvalsts laikā tajā latvieši bija vien atsevišķi cilvēki. Pateicoties Nikolaja fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*) pūlēm, 1925. gadā pie Latvijas Universitātes Dabaszinātņu fakultātes tika nodibināta Latvijas Ornitoloģijas centrāle (LOC) – iestāde, kas nodarbojās ar putnu gredzenošanas organizēšanu Latvijā. Gredzenošana bija jauna lieta un raisīja lielu interesi – LOC bija ap 400 korespondentu – putnu gredzenotāju, daļa no tiem piedalījās arī gājputnu atgriešanās laiku reģistrācijā, sūtīja novērojumus par retāku sugu sastapšanu utml. Ievērojams LOC veikums bija pirmās balto stārķu ligzdu starptautiskās uzskaites organizēšana Latvijā 1934. gadā. LOC, protams, nebija biedrība, bet pēc sava darbības rakstura – apvienot daudzu putnu interesentu pūles to izpētei un aizsardzībai – saturiski tai atbilda pilnībā.

2. pasaules karš cirta smagus robus arī ornitologu rindās. Bet Latvijas ornitologiem laimējās tajā ziņā, ka saglabājās materiāla saite ar pirmskara laikiem – LOC arhīvs (gredzenošanas pārskati, korespondentu ziņojumi, utt.). Ornitologs un hidrobiologs Bruno Bērziņš to bija noslēpis “Dambju” mājās Babītes ezera krastā, un ornitologs un teriologs, vēlākais Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas docents, LOB goda biedrs Egons Tauriņš to atguva, nezinādam precīzi, kurā mājā tas noslēpts (šodien cilvēkiem grūti iedomāties to risku, kādam sevi pakļāva mājās

Jānis Viksne.

Foto: R. Matrozis

saimnieks, atzīdamies, ka kara beigās kāds viņa mājās noslēpis kādus papīrus). Vēl 1950. gadā LOC arhīvs glabājās Rīgā, Ausekļa ielā, Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Zoologijas katedrā, kur rūpi par arhīvu un gredzenošanas darbu Latvijā bija uzņēmies tolaik vēl tikko vidusskolu beigušais Harijs Mihelsons – vēlākais Zinātņu akadēmijas (ZA) Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratorijas izveidotājs un ilggadējais vadītājs līdz aiziešanai mūžībā 1981. gadā. 1951. gadā, Zinātņu akadēmijā nodibinoties Bioloģijas institūtam, LOC arhīvs ar vienīgo darbinieku H. Mihelsonu un uzdevumu organizēt putnu gredzenošanu Latvijā tika nodots Bioloģijas institūtam. Tika apzināti Latvijā palikušie pirmskara putnu gredzenotāji, raudzīti jauni interesenti, organizēti jauno ornitologu pulciņi pie Skolu muzeja (vēlāk Dabas muzejs) un Rīgas Zooloģiskā dārza. Šajās jauno ornitologu “skolās” atbirums bija liels, bet šodien jāatzīst, ka, galvenokārt pateicoties H. Mihelsonam, šī jauno putnu interesentu skološana radījusi kādu pusotru desmitu speciālistu, kas kā profesionāli vai amatieri devuši nopietnu ieguldījumu mūsu dzimtenes dabas pētniecībā. Putnu

interesentiem, kas pulcējās ap ZA Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratoriju, galvenā aktivitāte bija putnu gredzenošana. Taču bez gredzenošanas šie interesenti piedalījās arī dažādos pētnieciskos pasākumos, kur bija nepieciešams iespējami pilnīgi aptvert teritoriju, – datu vākšanā Sarkanajai grāmatai, ziemojošo ūdensputnu uzskaitēs, migrāciju novērojumos, dobumperētāju putnu piesaistīšanas mēģinājumos, arī starptautiskajās balto stārķu ligzdu uzskaitēs (kaut Latvijā tajās faktisko datu vākšanā vislielāko ieguldījumu vienmēr devušas skolas). Nopietnu lomu “putnu ļaužu” zināšanu vairošanā 20. gs. 60.–80. gados deva jauno putnu interesentu iesaistīšana ūdensputnu populāciju ekoloģijas pētījumos Engures ezerā un migrējošo putnu ķeršanā Papes stacionārā. Gribu uzsvērt, ka Engurē pāris sezonu strādājuša jaunieša zināšanas lauka pētījumu metodikā un putnu pazīšanā bija visai pilnīgas, un universitātē atlika vien padziļināt teorētiskās zināšanas. Profesionālo ornitologu skaits Latvijā augs. Engures un Papes skolas baudījušie rada darbu universitātē, ar dabas aizsardzību saistītās iestādēs, arī ZA Bioloģijas institūtā.

20. gs. 70. gadu beigās un 80. gadu sākumā Latvijas ornitologi veica divus lielus kopdarbus. Kā pirmais no tiem minams Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratorijas organizētais t.s. pelēkais “čeklists”, kurā 17 autoru apkopoja ziņas par Latvijas putnu skaitu un izplatību no pētījumu pirmsākumiem līdz mūsdienām¹. Otrais kopdarbs bija vēl apjomīgāks. Ideja par periodisku ligzdojošo putnu atlantu sastādīšanu, ko 1968.–1972. gadā pirmie realizēja Lielbritānijas un Īrijas ornitologi, negāja secen arī Latvijai. Materiālu šādam atlantam 1980.–1984. gadā vāca 130 ornitologu, gan profesionāļi, gan amatieri, darbu vadīja Latvijas Valsts universitātes Bioloģijas fakultātes Zooloģijas muzejs. Šis “plikā entuziasmā” balstītais kopdarbs arī būtu uzskatāms par LOB faktisko dzimšanu, un 1985. gads būtībā iezīmē vien to datumu, kad izdevās pārvarēt padomju sistēmas liktos šķēršļus. Varam būt lepni, ka Latvijas ligzdojošo putnu atlants² bija pirmā šāda veida publikācija PSRS, kaut igauņu kolēģi darbu pie sava atlanta sāka agrāk. Šajā sakarā gribu atzīmēt par dabas aizsardzību atbildīgās institūcijas – Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas – pozitīvo attieksmi, kura tika pausta ministra Leona Vītola atsauksmē par manuskriptu, un izdevniecību “Zinātne” par pretimnākšanu, nodrošinot iespējami ātru grāmatas izdošanu.

Piebildīsim, ka Latvijas ornitologu autoritāti apliecināja kuplā Latvijas delegācija – 26 dalībnieki – XVII Starptautiskajā ornitologu kongresā Maskavā 1982. gadā. Citstarp, kongresa sarīkošana Maskavā bija argu-

1 Виксне Я. (ред.) 1983. Птицы Латвии. Территориальное размещение и численность. Рига: Зинатне. – 224 стр. (Latvijas putni. Teritoriālais izvietojums un skaits. Rīga: Zinātne, 224 lpp. (krieviski))

2 J.Priednieks, M.Strazds, A.Strazds, A.Petriņš. Latvijas ligzdojošo putnu atlants 1980.–1984. J.Viksnes red.. Rīga, Zinātne, 1989.

Summary

From the first meetings of Latvian bird-lovers to fully independent society – Latvian Ornithological Society /Jānis Viksne/

From the beginning of time there have been those interested in birds. In the territory of nowadays Latvia the first ever society of bird watchers existed in the middle of the 19th century. It was Riga Nature Researchers Society (*Naturforscher-Verein zu Riga*). Since that a lot have changed, Latvian Ornithological Society as we know it today was founded in 1985 after managing to overcome the obstruction of the Soviet system. Anyhow – the main idea hasn't changed over the years and the author wishes Latvian Ornithological Society to continue to connect those who share the passion of bird watching and care of wildlife and its protection.

ments sarunās par atļaujas dabūšanu Vissavienības Ornitoloģijas biedrības dibināšanai.

Šeit vietā būtu atcerēties, ka jau Pirmajā Baltijas ornitologu konferencē Rīgā 1951. gadā, kurā piedalījās arī vadošie Maskavas un Ļeņingradas ornitologi, tika atzīts par nepieciešamu dibināt Vissavienības Ornitoloģijas biedrību un tika izraudzīta prominentu zinātnieku grupa, t.sk. arī Egons Tauriņš, konkrētu priekšlikumu sagatavošanai. Pagāja 32 gadi, līdz 1983. gadā šāda biedrība tika nodibināta, un tas pavēra ceļu arī Latvijas Ornitoloģijas biedrības dibināšanai. “Padomijā” jebkāda zinātniska vai interešu biedrība nevarēja pastāvēt pati par sevi, tai obligāti bija jābūt “zem kaut kā”. Vissavienības Ornitoloģijas biedrības jumts bija PSRS ZA Bioloģijas zinātņu nodaļa. Nodibinoties Latvijas Ornitoloģijas biedrībai 1985. gadā, tās jumts attiecīgi bija LPSR ZA Ķīmijas un bioloģijas nodaļa un atrašanās vieta – Bioloģijas institūts. LOB atrašanās Bioloģijas institūtā un sadarbība ar to atviegloja viena otra jautājuma risināšanu, piemēram, pierobežas joslas caurlaižu saņemšanu, institūta finanšu atbalstu dažādu tehnisku jautājumu risināšanā, biedrības un institūta kopizdevumi vieglāk tika iekļauti izdevniecības “Zinātne” plānos.

Profesionālo ornitologu skaita pieaugums un to saistība galvenokārt ar Rīgā esošajām iestādēm, Salaspils ģeogrāfiskā neērtība, īpaši no laukiem iebraukušajiem, un, protams, vēlme atbrīvoties no visāda veida aizbildniecības noteica to, ka 1990. gadā LOB nobalsoja par neatkarību no Zinātņu akadēmijas un mainīja arī savu fizisko atrašanās vietu. Bet būtībā jau bija mainījies viss, un, piemēram, ārzemnieki guva iespēju skatīt Latvijas putnu vietas, kuras viņiem

bija slēgtas pusgadsimtu, Latvijas ornitologi savukārt varēja brīvi braukt uz ārzemēm, pavērsās iespējas kopīgiem pētnieciskiem projektiem. LOB nokļuva starptautiskā aprītē – kopš 1994. gada tā pārstāv *BirdLife International* intereses Latvijā, bet kopš 2001. gada kļuvusi par tās pilntiesīgu partnerorganizāciju.

Bet par LOB kopš tās aiziešanas no ZA “lietussarga” nejutos pietiekami kompetents detalizēti spriest. LOB, protams, ir mainījies. Īpaši, ja salīdzinām kopdarbošanās laiku pirms oficiālās biedrības nodibināšanas ar šodienas aktivitātēm. Toreiz visas aktivitātes bija ar pētniecisku ievirzi, šobrīd pētnieciskā komponenta īpatsvars biedrības aktivitātēs ir mazinājies, pieaudzis izglītojošo aktivitāšu īpatsvars, pievērsot cilvēkus ne vien putniem, bet dabai vispār. Ja runājam par vispārējo iespaidu, ko var gūt no plašsaziņas līdzekļiem – LOB strādā labi. Latvijā nav nevienas citas ar dabu saistītas sabiedriskas organizācijas, kuras vārds tik regulāri parādītos “masu medijos”, pievērsot cilvēku uzmanību putniem un ar tiem saistītajām problēmām. Daudz darīts un paveikts ar putnu un to dzīves vides aizsardzību saistītos projektos. Biedru skaits aug, un nākotnē acīmredzot varēs paveikt vēl vairāk.

Ko novēlēt LOB? Būt uzmanīgiem sabiedroto izvēlē – vairieties no dzīvnieku tiesību “aizstāvjiem” un “ultrazaļajiem”. **Vienojiet visus, kas ir patiesi ieinteresēti savvaļas dzīvās dabas saglabāšanā.**

2015. gada 3. janvārī

JĀNIS VIKSNE,

LOB dibinātājs un pirmais prezidents (1985–2008)

LU Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratorijas vadītājs